

19. november 2019

Innspill til Etikuttvalget

Redd Barna takker for muligheten til å gi innspill til gjennomgangen av Oljefondets etiske retningslinjer, både skriftlig og på innspillsmøtet 7. oktober.

1. De etiske retningslinjene må sikre respekt for og innfrielse av barns rettigheter

Redd Barna jobber for at barns rettigheter skal respekteres og innfris, uansett hvem barna er eller hvor de bor. Oljefondet spiller en viktig rolle for innfrielsen av barns rettigheter. Gjennom investeringer og avkastningen av disse sikres det økonomiske handlingsrommet til den norske staten og Oljefondet bidrar således til å finansiere essensielle satsninger for barn i dag og fremtidige generasjoner. De etiske retningslinjene utgjør et avgjørende bidrag for å sørge for respekt og innfrielse av barns rettigheter, både for fondets egne investeringer og som en rettesnor for selskaper og andre investorer. Gjennom gode etiske retningslinjer og en robust praktisering av disse kan Oljefondet bidra som en positiv kraft når det gjelder investorers og næringslivets ansvar.

Selskaper påvirker barn både direkte og indirekte. [Child Rights and Business Principles](#), utviklet av Redd Barna, UNICEF og UN Global Compact, gir en god oversikt over forventninger til selskaper når det gjelder respekt for barns rettigheter. Barnearbeid er ofte den umiddelbare koblingen som gjøres – og dette er selvsagt viktig. Men selskaper har andre sosiale, økonomiske og miljø- og klimamessige fotavtrykk, og kan bidra til at barns rettigheter brytes også gjennom øvrig virksomhet. Eksempler på dette kan være **selskapers skatteatferd** (skatteunndragelse og skatteunngåelse tapper utviklingsland for milliarder av dollar hvert eneste år – penger som sårt trengs for å finansiere offentlig velferd som skoler og sykehus); **klimafotavtrykk og miljøpåvirkning** (barn er mest sårbare i møte med klimaendringer, og lokale miljøendringer kan påvirke barns hverdag og fremtid); **markedsføring** (selskaper som har produkter rettet mot barn, som for eksempel morsmelkerstatningselskaper, kan gjennom sin markedsføring ha stor påvirkning på barns overlevelse); og **arbeidsvilkår** (selskaper som benytter skadelig barnearbeid, eller som ikke tilbyr trygge arbeidsplasser med anstendige lønns- og arbeidsvilkår for foreldre og andre omsorgspersoner kan ha stor påvirkning på barns oppvekst og levekår).

Dagens etiske retningslinjer reflekterer i noen grad dette, og er viktig å bevare i gjennomgangen.

Det er likevel rom for forbedring, og Redd Barna anbefaler å:

- **inkludere et nytt kriterium om åpenhet og skatt:** Redd Barna støtter forslaget [Tax Justice Network – Norge](#), om å innføre et nytt punkt i de adferdsbaserte kriteriene om «*alvorlig økonomisk kriminalitet, hvitvasking eller skatteunndragelse, og tilrettelegging for dette*»
- **styrke eksisterende menneskerettighetskriterium:** Vi viser også til forslaget fra Amnesty om [styrking av menneskerettighetskriteriet](#), og stiller oss i stor grad bak betraktningene som kommer frem. I tillegg til svakhetene som påpekes av Amnesty (deriblant manglende henvisning til arbeidstakerrettigheter), **mangler kriteriet henvisning til retten til land og vann.** Vi anbefaler at dette tas inn. Dersom utvalget går inn for å fjerne eksemplene på rettighetsbrudd, bør man slik Amnesty skisserer heller referere til konvensjonene i egen forskrift. Dersom man går for en slik løsning anbefaler vi at FNs konvensjon om barnets rettigheter, FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og FNs erklæring om urfolks rettigheter inkluderes.

2. Nytt / endret produktbasert kriterium: våpen

Redd Barna anbefaler at retningslinjene inkluderer et nytt produktbasert kriterium som utelukker selskaper som produserer våpen, våpensystemer eller nøkkelkomponenter.

Et kriterium kan se slik ut:

Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer produserer våpen.

Våpen kan defineres som alle eksisterende og kommende konvensjonelle og kontroversielle våpen som beskrevet i UD's retningslinjer for eksport av forsvarsmateriell Liste 1, A-materiell.

Avgrensing:

- Selskaper som får over 0% av omsetningen sin fra produksjon av våpen og våpensystemer eller nøkkelkomponenter til kontroversielle våpen skal utelukkes fra Oljefondet
- Selskaper som produserer nøkkelkomponenter til konvensjonelle våpen for over USD 800 millioner i året (2017-verdi) skal utelukkes fra Oljefondet
- Selskaper som får over 30% av omsetningen sin fra nøkkelkomponenter til konvensjonelle våpensystemer skal utelukkes fra Oljefondet

Vi foreslår at grensen settes til null prosent for sluttprodusenter, blant annet fordi flere av selskapene er store og inne i flere sektorer, og får således kun en liten andel av omsetningen fra våpen. For eksempel var General Electrics i 2017 på 22. plass over listen av [verdens 100 største produsenter](#) av våpen og militære tjenester, men omsetningen fra våpen (nesten fire milliarder dollar) utgjorde kun tre prosent av selskapets totalomsetning. I tillegg er det i noen land manglende tilgang til informasjon om selskapers omsetning fra våpen.

Bakgrunn for forslag om våpenkriterium

Ved utgangen av 2017 var Oljefondet investert i 43 av de 100 største våpenprodusentene i verden, til en verdi av 50 milliarder kroner. Dette antas å være lavere i 2018 (en foreløpig oversikt viser at Oljefondet har aksjer til en verdi av 38 milliarder i selskapene definert i 2017), men det finnes foreløpig ingen oppdatert oversikt over selskapers omsetning fra våpen i 2018.¹ SIPRI, som produserer den årlige oversikten over verdens 100 største selskaper som leverer våpen og militære tjenester, har også ekskludert kinesiske selskaper fra sin oversikt på grunn av manglende tilgjengelig informasjon om selskapenes omsetning av våpen.

Samtidig er Oljefondets totalinvesteringer i våpenselskaper sannsynligvis høyere enn det som er nevnt over. I en [rapport utgitt i april 2019](#) av Redd Barna, Framtiden i våre hender, Norsk Folkehjelp og Changemaker, estimeres det at Oljefondet kan være investert i opptil 400 selskaper som enten er sluttprodusenter av våpen, eller produsenter av nøkkelkomponenter. Rapporten er vedlagt Redd Barnas innspill, da den gir tilleggsinformasjon til vårt forslag om et nytt kriterium. Rapporten gir likevel ikke en endelig fasit til spørsmålet om omfanget av investeringene, da kildene og analyseverktøyene som er tilgjengelige ikke er presise nok til å fange opp alt. Dette [bekreftes av finansminister Siv Jensen i februar](#)

¹ SIPRI publiserer en årlig oversikt over de 100 største selskapene. Denne oversikten har i tidligere år blitt publisert i desember.

2019, hvor Norges Bank skriver at å få en fullstendig oversikt «vil kreve et mer omfattende analysearbeid, jf. arbeidet som er gjort i forbindelse med kullkriteriet.»

Retningslinjer og praktiseringen av disse har en stor blindsoner når det kommer til våpenindustrien. De etiske vurderingene baseres hovedsakelig på selskapers kunnskap om fremtidige normbrudd. Ingen av de kjente våpenselskapene som Oljefondet er investert i har noensinne blitt satt til observasjon eller blitt utelukket på grunn risiko for medvirkning til eller ansvar for brudd på menneskerettighetene eller humanitærretten. Kun ett av verdens største våpenselskap, italienske Leonardo SpA, er satt under observasjon – dette for korrupsjon. Likevel finnes det dokumentasjon på våpenselskapenes systematiske risikoadferd når det gjelder salg av sine våpen:

- I august 2018 kom det frem at Oljefondet eide aksjer for flere milliarder kroner i det amerikanske våpenselskapet Raytheon. Raytheon har solgt (og fortsetter å selge) bomber til Saudi-Arabia – bomber som vi vet brukes mot sivile i Jemen: Bomberester fra Raytheons bomber har blitt funnet [etter flere flyangrep mot sivile i Jemen](#), blant annet mot kjøretøy (12 barn ble drept, det yngste ett år gammelt) og et bryllup (21 sivile ble drept, inkludert 11 barn, og enda flere skadet).
- Rett før sommerferien ble utelukkelsen av General Dynamics opphevet. Selskapet har vært utelukket siden 2005 med begrunnelse i at selskapet bidro til produksjon av klasebomber. General Dynamics er verdens 6. største våpenprodusent, og en av de to våpenprodusentene som selger aller mest våpen til Saudi Arabia. Selskapet produserer blant annet bombetypen som ble brukt i angrepet [mot en skolebuss i Jemen i august 2018](#), hvor 40 barn ble drept.

Andre eksempler er [General Electric](#), som leverer kampflymotorer for Saudi Arabia, [Dassault](#) og Thales som leverer (og [oppgraderer](#)) Emiratenes jagerfly. Oljefondet eier aksjer i milliardklassen i begge selskaper. Mellom mars 2015 har koalisjonen ledet av Saudi Arabia og Emiratene gjennomført over 20 000 flyangrep over Jemen.² En gjennomgang av [Yemen Data Project](#) viser at to-tredjedeler av flyangrepene har truffet ikke-militære eller ukjente mål.

Men eksemplene over er nettopp det – kun eksempler på hvorfor investeringene er etisk problematiske, og dårlig håndtert.

Redd Barna mener at det ikke vil være tilstrekkelig med en innstramning av retningslinjer og praksis knyttet til selskapers *atferd*, blant annet fordi:

- Våpen og ammunisjon er av natur utsatt for stor risiko for brudd på menneskerettigheter og humanitærretten.
- Samfunnskostnaden ved bruk av våpen – både militære og sivile, er ekstremt høy.
- Levetiden på utstyret gjør det vanskelig å beskytte mot framtidige normbrudd.

Videre gjør mangel på åpenhet og informasjon om produkter, produsenter og sluttbruk det tilnærmet umulig å kontrollere selskapers atferd. Eksemplene over har kun kommet for dagen fordi det har vært team på bakken som har lett etter bombefragmenter (og funnet disse), fordi selskapene selv kunngjør kontrakter, eller fordi noen produksjonsland har større åpenhet rundt større salg. Andre typer våpen er enda vanskeligere å spore bruken av. Denne manglende åpenheten eksemplifiseres godt i den norske eksportdebatten: Det er offentlig kjent at Norge har eksportert våpen og/eller ammunisjon til Emiratene og Kuwait, som begge deltar i krigen i Jemen. Offentligheten får vite verdien på eksporten, og kategorien (noen ganger kan informasjonen komme opp til to år etter at eksporten har skjedd, da det offentliggjøres gjennom de årlige stortingsmeldingene). Men det er ikke

² Oversikten er over [antall tokt](#). Hvert tokt kan inkludere flere angrep.

offentlig kjent hvilket selskap som står bak eksporten eller hvilken konkret vare selskapet har solgt, og det er vanskelig å spore sluttbruken. Det er ofte ikke mulig å innhente uavhengig tredjepartsinformasjon. Som investor er man enda lenger unna - hvordan skal NBIM ha mulighet til å vurdere atferd når man rett og slett ikke har tilgang til informasjon om salg eller bruk av våpnene?

3. Bruken av virkemidler må sees i sammenheng

Det er uklart hvordan virkemidlene for etisk og ansvarlig forvaltning ses i sammenheng, særlig hvorvidt og eventuelt hvordan man går fra NBIMs aktive eierskapsdialog til eventuell vurdering av observasjon eller utelukkelse av Etikkrådet dersom dialogen ikke fører frem. **Redd Barna ber Etikktvalget vurdere hvordan man kan sikre en god overgang mellom virkemidlene, særlig fra aktivt eierskap til observasjon og utelukkelse.** Vi understreker at Etikkrådets uavhengige stilling er viktig, og må bevares. Dersom dette ikke eksisterer allerede, kan en mulighet være å systematisere og formalisere overgangen fra NBIMs aktive eierskap til Etikkrådets vurdering av de «hardere» virkemidlene (observasjon og utelukkelse) i tilfeller hvor aktiv eierskapsdialog er utprøvd over tid. For å ivareta Etikkrådets uavhengighet og åpenhet må en slik 'fast track' mekanisme kun gå fra NBIM til Etikkrådet, ikke andre veien.

Strategirådet har anbefalt at NBIM skal rapportere om dialog med enkeltselskaper. Slik rapportering ble vedtatt i Stortingsmelding 19 (2013-2014) og er gjentatt i Melding til Stortinget 21 (2014-2015). Likevel offentliggjøres ikke fullstendig informasjon om hvilke selskaper NBIM har dialog med, hvilke temaer som tas opp, eller fremdriften og resultater av dialogen. Per i dag består rapporteringen fra selskapene på forventningsdokumentene av hvorvidt de framlegger strategier, retningslinjer, forretningsplaner og rapporter som tyder på at de er godt rustet til å håndtere risikoer knyttet til blant annet barnearbeid. Det er uklart for oss om selskapenes rapportering på forventningsdokumentene ettergås av NBIM. I ansvarlighetsrapporten for 2017 anerkjenner NBIM selv at «selskapenes begrensede rapportering av faktiske resultatindikatorer, vil ikke disse vurderingene nødvendigvis gjenspeile selskapenes faktiske resultater på en presis måte».

Eksempel: Aktiv eierskapsdialog med selskaper som produserer morsmelkerstatning

Morsmelkerstatning er et legitimt og nødvendig produkt, når babyer ikke kan få morsmelk. Men når morsmelk kan gis, viser all forskning at det er best. For barn i fattige deler av verden kan det handle om liv eller død. Morsmelk bidrar blant annet til å bygge opp immunforsvaret. Barn som ikke får morsmelk sine fem første levemåneder, har ni ganger større risiko for å dø av lungebetennelse enn et barn som ammes. Flaskemating er risikosport når hygienen ikke er god og når det ikke finnes kjølemuligheter. Barn som får mat på andre måter enn gjennom amming har derfor også dobbelt så stor risiko for å dø av diaré. Det medisinske tidsskriftet The Lancet har anslått at **823 000 barn kunne overlevd hvert år dersom de ble ammet.**

Derfor er det også avgjørende at selskaper som produserer morsmelkerstatning opptre på en etisk ansvarlig måte når de markedsfører og selger produktet sitt. I 2018 lanserte Redd Barna rapporten ***Don't push it*** som viser hvordan de seks største morsmelkerstatningsselskapene driver kynisk og aggressiv markedsføring for å øke profitten. Oljefondet er medeier i fem av de seks største selskapene, bl.a. Nestlé, Danone og Abbott. Nestlé er for øvrig Oljefondets **tredje største** enkeltinvestering.³

³ Ved utgangen av tredje kvartal 2019.

Verdens Helseorganisasjon (WHO) sine retningslinjer for markedsføring av morsmelkerstatning skal hindre at nybakte mødre påvirkes til å velge morsmelkerstatning der amming er mulig. *Don't push it* viste hvordan alle de seks selskapene systematisk bryter disse retningslinjene i flere land. I sin årlige rapport for ansvarlig forvaltning for 2018 skriver Norges Bank at de har startet en dialog med 10 selskaper om etterlevelse av WHO koden. Vi er veldig glad for at denne dialogen er startet – det er en positiv utvikling, og viser at NBIM og fondet tar barns rettigheter på alvor i denne saken. Dette er et godt eksempel på hvordan forventningsdokumentet på barns rettigheter danner grunnlag for en aktiv eierskapsdialog.

Men, hva gjør man når man starter en dialog og den ikke fører til endring? Det er ikke gitt at virkemiddelet faktisk virker. Det er videre uklart hvorvidt NBIM systematisk innhenter uavhengige tredjepartsvurderinger når de har en aktiv eierskapsdialog. Redd Barna erfarer, gjennom egne landbesøk og undersøkelser, at flere av selskapene som er best på papiret dessverre er verst i praksis.

4. Aktsomhetsvurdering og filtrering av selskaper

Med unntak av at noen definerte produkter er ekskludert fra porteføljen gjennom retningslinjene, er dagens måte å sikre etiske investeringer på i stor grad reaktiv. Forventningsdokumentene bidrar i noen grad til en mer systematisk oppfølging av særlig risikable investeringer, men disse er utilstrekkelige. Selskaper settes til observasjon eller utelukkes etter at skaden har skjedd og hesten har rømt ut av låvedøren, selv om risikoen for skade i mange tilfeller kunne blitt adressert gjennom gode risikovurderinger i forkant.

I 2013 fikk Norge følgende anbefaling av FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter:

*“6. The Committee is concerned that the various steps taken by the State party in the context of the social responsibility of the Government Pension Fund Global have not included the institutionalization of systematic human rights impact assessments of its investments. **The Committee recommends that the State party ensure that investments by the Norges Bank Investment Management in foreign companies operating in third countries are subject to a comprehensive human rights impact assessment (prior to and during the investment).** (...)”*

Redd Barna anbefaler at **NBIM må gjennomføre aktsomhetsvurderinger av alle selskaper i sin portefølje i forkant av og under investeringene**, for å sikre at de opptrer som en etisk investor i menneskerettighets- og miljøspørsmål. Slike aktsomhetsvurderinger kan også kombineres med en forhåndsfiltrering av etisk risikable sektorer/selskaper slik Amnesty har foreslått i [Innspill til Oljefondets arbeid med menneskerettigheter](#).

Redd Barna vil avslutningsvis understreke at det er behov for å endre referanseindeksen slik at hensyn til miljø og økonomisk og sosial bærekraft avgjør hvorvidt selskaper kommer med i indeksen. En slik positiv filtrering vil kunne ha enorme positive ringvirkninger. Men selv med dette vil det være behov for en grundigere aktsomhet fra fondets side.

Med vennlig hilsen,
Redd Barna

Kontaktpersoner:

Irene Dotterud-Flaa
Utviklingspolitisk seniorrådgiver
irene.dotterud-flaa@reddbarna.no

Kjersti Koffeld
Utviklingspolitisk seniorrådgiver
kjersti.koffeld@reddbarna.no